

Arcticæ horulæ succisivæ,
DE LATINOCAR-
NIOLANA LITERATVRA, AD
LATINÆ LINGVÆ ANALOGIAM
accommodata, Vnde Moshoviticæ, Rutenicæ,
Polonicæ, Boënicæ & Lusaticæ lingvæ, cum
Dalmatica & Croatica cognatio,
facile deprehenditur.

PRAEMITTUNTUR HIS OMNI-
bus, tabelle aliquot, Cyrillicam & Glagoliti-
cam, & in his Rutenicam & Mosh-
oviticam Orthographiam
continentes,

ADAMI BOHORIZH.

Petstoletnica Adama Bohoriča

Zbornik povzetkov
znanstvenega simpozija

15
20

20
20

Murska Sobota, 22. oktober 2020

Petstoletnica Adama Bohoriča

Zbornik povzetkov znanstvenega simpozija

Murska Sobota, 22. oktober 2020

Organizator:

Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija

Soorganizatorji:

Mestna občina Murska Sobota

Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta,

Univerza v Mariboru

Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota

Evangeličanska Cerkev AV v RS

Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar

Zavod Primoža Trubarja Murska Sobota

Uredila:

Marko Jesenšek in Klauđija Sedar

Organizacijski in programski odbor simpozija:

Marko Jesenšek, Marjan Šiftar, Ernest Ebenšpanger, Klauđija Sedar

Petstoletnica Adama Bohoriča

Zbornik povzetkov
znanstvenega simpozija

Uredila

Marko Jesenšek in Klodija Sedar

Murska Sobota, 22. oktober 2020

AD ILLVSTRIVM STYRIÆ, CARINTHIAE ET

Carniolæ procerum filios; vniuersam
Equeſtris ordinis ingenuam
iuuentutem,

Præfatiuncula.

DIVRES NOVISSE LINGVAS ET
iucundum eſt, & utile, addo & pernecessarium
eſſe, in conſeſſo eſt. Nam quid magis libera-
rale ingenium delectare poteſt, quàm vel ſuum
vel alterius, ſive loquentis ſive ſcribentis ani-
mum, decenti ſermone, (quæ index eſt animi,) & commodo
orationis genere, vel explicare vel explicatum, quaſi coram
contucti? Quid verò fructuoſius eſt, quàm de Deo, de Iure,
deq; natura rerum vel diſſercentes vel conſcripta, de illis re-
bus monumenta intelligere, theſaurumq; in eis reconditum,
depromptum atq; euolutum, cum opus eſt, ſibi uſurpare ve-
ctè poſſe? Deniq; quid eſt, quo homines minus carere que-
unt, quàm clararum rerum, per linguas, cognitione: Cum, neq;
Eccleſiæ Doctrina, neq; ulla politica, neq; privata neq; publi-
ca ſtudia, tueri conſervariq; ſine harum adminiculo queant.
Taceo quòd qui linguarum neceſſariorum ignorantia labo-
rant, & quando illis neceſſitas dicendi imponitur, ignari, quid
dictum ſit, tum quomodo reſpondere debeant, Seriphiarum
ranarum inſtar obmuteſcere, turpiſimeq; ſeſe dare ſæpè co-
gantur. In quam ſententiam cum non pauca eruditiffima ex-
tent ſcripta, adeo, ut ſi quid amplius præterea in medium pro-
ferre quis conctur, actum ille agere ſuamq; inopiam potiùs
* 2 quàm

SVETLIH
ŠTAJERSKIH, KOROŠKIH
IN KRANJSKIH
veljakov sinovom,
vsej plemeniti viteškega stanu
mladini

KRATEK PREDGOVOR

Da je znanje več jezikov prijetno in koristno, dà, celo potrebno, se splošno priznava. Kaj namreč utegne plemenitega duha bolj veseliti, kakor da zna svoje ali drugega mišljenje, pa naj že govori ali piše, s primerno besedo (ki je zrcalo duše) in v prikladnem govornem logu prikazovati oziroma prikazano tako rekoč na svoje oči gledati? Kaj je, dalje, donosnejše, kakor da moreš bodisi ustno razpravljanje o Bogu, pravu in naravi bodisi pisana dela o teh stvareh prav razumeti ter v njih shranjene zaklade izkopati in izmotavati, pa si jih, kadar je treba, k pridru obručati? Kaj je, končno, česar morejo ljudje manj pogrešati kakor spoznavanja omenjenih reči po jezikih, ko pa bi se brez njihove pomoči ne mogli ne nauk Cerkve, ne državna uprava, ne zasebni in ne javni poklici braniti in ohraniti? Pri tem niti ne omenjam, kako je človek, ki mu manjka poznavanje jezikov, tudi kadar mu nujnost nalaga, naj govori, večkrat prisiljen podobno kot serifske žabe umolkiniti in se grdo osmešiti, ker ne ve, o čem je beseda in kako naj odgovarja. Ker je za to trditev v učenih pisanjih veliko zgledov, tako da bi vsakdo, ki bi poskušal mimo teh navajati še druge, po pravici utegnill sprožiti domnevo, češ, tale pa vodo mlati in razkazuje bolj svojo beračijo

Program simpozija

9.00–9.30 Prihod udeležencev in registracija

9.30–9.50 Otvoritev simpozija in pozdravni nagovori

Dr. Aleksander Jevšek, župan Mestne občine Murska Sobota
Ernest Ebenšpanger, predsednik Uprave Ustanove dr. Šiftarjeve fundacije
Izred. prof. dr. Branislava Vičar, predstojnica Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru
Mag. Leon Novak, škof Evangeličanske Cerkve AV v RS
Zasl. red. prof. dr. Marko Kerševan, podpredsednik Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar
Mag. Klaudija Šek Škafar, direktorica Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota

9.50–12.00 Adam Bohorič – učitelj in slovniciar

Marko Jesenšek: **Izkušen učitelj Adam Bohorič**
Vincenc Rajšp: **»Slavna preteklost« Slovencev v Bohoričevi slovnici *Zimske urice proste* v primerjavi s hrvaškimi in nemškimi humanisti 16. stoletja**
Irena Orel: **Izbrane posebnosti in aktualnosti v poglavju *O etimologiji v Bohoričevi slovnici***
Metod Čepar: **Sklanjatvene paradigme samostalnikov srednjega spola v Bohoričevi slovnici**
Hotimir Tivadar: **Pravorečno-pravopisni pogled na Bohoričevo slovnico s sodobnega kodifikacijskega stališča**
Nina Ditmajer: **Pesniški žanri v slovenskih protestantskih pesmaricah in njihova recepcija v katoliških pesmaricah**
Franci Pivec: **Petje v Bohoričevi šoli**

12.00–12.15 Odmor

12.15–14.30 Adam Bohorič – protestantizem nekoč in danes

Geza Erniša: **Kaj smo, od kod prihajamo in kam gremo?**
Nina Horvat: **Adam Bohorič pri pouku slovenščine nekoč in danes**
Franci Just: **Adam Bohorič v srednješolskih učbenikih za slovenski jezik in književnost**
Polonca Šek Mertük: **O neosebni glagolih v Bohoričevi in Toporišičevi slovnici**
Cvetka Hedžet Tóth: **Biti izobražen – duša, ki ne škili**
Branislava Vičar: **Reference na protestantizem v poeziji Miklavža Komelja**
Fanika Vrečko: **Tiffernov štipendij – podpora kranjskim študentom na Württemberškem**
Luka Ilic: **Bohorič, Melanchthon, Flacius i Lutherstadt Wittenberg**
Klaudija Sedar: **Adam Bohorič ostaja med nami kot kulturni in duhovni pomnik**

Adam Bohorič – učitelj in
slovničar

Marko Jesenšek

IZKUŠEN UČITELJ ADAM BOHORIČ

Marko Jesenšek, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, II. Razred za filološke in literarne vede, Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana; Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, marko.jesensek@um.si

Adam Bohorič si je splošno znano mnenje, da je »vodilni protestantski šolnik na Kranjskem«, pridobil na ljubljanski stanovski šoli (njena naslednica je danes Klasična gimnazija v Ljubljani).

Bohorič je bil učitelj v Krškem med letoma 1551 in 1563, nato pa sta ga Trubar in Krelj povabila v Ljubljano (1565), da bi utemeljil in uredil šolstvo na Kranjskem. Leta 1566 je postal ravnatelj/rektor protestantske javne šole, ki jo je vodil do upokojitve leta 1582, kasneje pa ponovno še med letoma 1595 in 1598. Bohorič je za stanovsko šolo v Ljubljani napisal tudi prvi šolski red (verjetno jeseni 1568), ki je, žal, izgubljen, nato pa leta 1575 še drugega, »popravljenega«, ki se je ohranil in je bil (neuradni) predpis do leta 1584, ko je bil za predpis uradno potrjen tretji, tj. Frischlinov šolski red stanovske šole v Ljubljani.

Adam Bohorič si je v deželni stanovski šoli prizadeval izobraziti nadarjene dečke iz meščanskega okolja, ki niso imeli predizobrazbe, ne le otroke fevdalcev. Učni jezik je bila latinščina, vendar je Bohorič prepoznal kranjščino za pomožni učni jezik, ki je začetnikom približal nemščino in z njeno pomočjo odprl pot do »aristokratske« latinščine. Kranjščina je bila na stanovski šoli nadomestni jezik toliko časa, da so se učenci naučili nemščine. Bohoričev šolski red predvideva, da naj učenci »najprej povedo latinske besede, učitelj jim piše na tablo »latinske besede«, ali pa jim razlaga »nekaj latinskih stavkov z nemškim prevodom«. Bolj kot kranjščina pa je izpostavljena nemščina, ki je sicer tudi jezik »neizobražencev«, a je na lestvici

vrednot pred kranjščino, tj. materinščino povsem neizobraženih, a nadarjenih dečkov. Zdi se, da je jezikovno vrednotenje kranjščino prepoznalo za materinščino na deželi, nemščino pa v mestih, zato je njeno znanje za kranjske učence nujna predstopnja aristokratske latinščine.

Protestantsko stanovsko šolo v Ljubljani bi zato težko imenovali za slovensko, saj kranjščina ni bila, kot to pri nas nekritično ponavljamo za Schmidtom (*Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v XVI. stoletju*, Ljubljana 1952), določena za »poučevalni jezik na začetni stopnji«. Na ljubljanski protestantski stanovski šoli je šlo bolj za predstavo o tem, kako naj bi izobraževanje na Kranjskem nekoč potekalo – Slomšek je to vizijo uresničil v 19. stoletju z nedeljskimi šolami na deželah, ki so imele kranjski učni jezik (tudi verouk je potekal v kranjščini), v trgih in mestih pa je Bohoričevo globalno latinščino zamenjal nov globalni jezik srednjeevropskega prostora, tj. nemščina, ki se je kot učni jezik ustalila tudi v gimnazijah.

Bohoričev šolski red je bil do materinščine, tj. slovenščine nemačehovski le pri petju – zapisal je enačbo: glasba = ljubezen; pesmi v materinščini so torej ljubezen, jezik pa je tako (naj)pomembnejši spremni pojav domoljubja, duševnega pojava, ki določa odnos med človekom in njegovo pripadnostjo (v našem primeru) slovenstvu. Tu je Bohoričev šolski red ohranil svojo stvarno vrednost, ostaja sodoben in zanimiv za današnji čas in naš odnos do jezika.

Vincenc Rajšp

»SLAVNA PRETEKLOST« SLOVENCEV V BOHORIČEVI
SLOVNICI *ZIMSKE URICE PROSTE* V PRIMERJAVI S
HRVAŠKIMI IN NEMŠKIMI HUMANISTI 16. STOLETJA

Vincenc Rajšp, Slowenisches Institut in Wien, Slovenski inštitut na Dunaju,
Himmelhofgasse 68 B, A 1010 Wien/Dunaj, vincenc@rajsp.si

Za zgodnji srednji vek je bilo v Evropi značilno, da so postajali pomembni ljudski jeziki, ki so se takrat vse bolj uveljavljali in so začeli spodrinjati lanščino iz javnega življenja. Z uveljavljanjem ljudskih jezikov pa so nastajale tudi njihove slovnice, in sicer najprej v romanskih deželah ob koncu 15. in prvi polovici 16. stoletja, sledile so jim nemške, v 16. stoletju tudi prva slovnica slovenskega jezika – kot je Primož Trubar popeljal Slovence v svet katekizmov, jih je Adam Bohorič v svet slovnice. Slovnice pa niso le normirale jezika, ampak so prinašale tudi informacije o jezikovni skupini – ljudstvu, ki je jezik govorilo in njegovi slavni preteklosti. Tudi temu je sledil Adam Bohorič.

V prispevku je predstavljen Bohoričev pogled na Slovence in širši slovanski svet. Slovanska »slavna preteklost« je soočena s pogledi Žige Herbersteine in Vinka Pribojevića z otoka Hvara, predstavljen pa je tudi pomen Tacitovega dela *Germania* v prikazih Silvia Piccolominija, Ulriha von Huttna in drugih nemških humanistov, ki so razmišljali o slavni nemški preteklosti.

Irena Orel

IZBRANE POSEBNOSTI IN AKTUALNOSTI V POGAVLJU O ETIMOLOGIJI V BOHORIČEVI SLOVNICI

Irena Orel, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, irena.orel@ff.uni-lj.si

Ker je Bohoričeva slovnica (1584) z različnih vidikov izčrpno obdelana v številnih študijah in monografijah, je v prispevku prikazan osebni pogled na Bohoričevo obširno obravnavo oblikoslovja in besedotvorja (De Etymologia, 40–167), s poudarki na posebnostih in aktualnosti obravnave, metodoloških postopkov, v navajanju zgledov po posameznih besednih vrstah in oblikoslovnih kategorijah (spolu, številu, sklonih), pa tudi po slogovni ali didaktični ubeseditvi.

Bohorič je dobro prepoznal in opisal slovenski oblikoslovni sestav, opazal variantnost oblik (v posameznih sklonih samostalnika *oča*, pri tvorbi primernikov), spremenljivost oblik z izpustom (apokopo, sinkopo), razlagal tvorbo z znotrajjezikovno oblikotvorno zamenljivostjo (pri sklanjatvah, deležjih in deležnikih, namenilniku, glagolniku idr.), razločeval strukturne razlike med latinščino (nemščino) in kranjščino, ugotavljal zamenjave (npr. gerundiji na -di > nedoločnik, konjunktiv > izražen le z vezniki *ako*, *kadar* idr.) in opozarjal na enakost oz. sovpad pregibalnih oblik in morfemov. Nekatere oblike je razlagal tudi medjezikovno protistavno (npr. pri členu) ali dodal didaktične opombe (npr. pri glagolu obstajanja *sem*). Vse navedeno potrjuje njegovo jezikoslovno pronicljivost.

Raba nekaterih oblik je preverjena v *Korpusu 16* (npr. sklonske različice, nesklonljivost primerniških oblik) in *Besedju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (število veznikov, medmetov), ki mestoma izkazujeta drugačne oblikoslovne podatke, kot jih predstavlja Bohorič v tem delu slovnice.

Metod Čepar

SKLANJATVENE PARADIGME SAMOSTALNIKOV SREDNJEGA SPOLA V BOHORIČEVI SLOVNICI

Metod Čepar, ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 4, SI 1000
Ljubljana, metod.cepar@zrc-sazu.si

Adam Bohorič je v svoji slovnici leta 1584 opisal tudi sklanjanje samostalnikov srednjega spola. V svojem prispevku predstavljam sklanjatev/sklanjatve 133 samostalnikov, ki so srednjega spola in jih Bohorič uvršča v svojo slovnico. Skušam ugotoviti splošne poteze in posebnosti najprej znotraj samega dela, s kritično analizo pravil, ki so v slovnici postavljena, npr. da se končnice člena ujemajo s končnicami samostalnika, kar ni (vedno) res (Dmn *tim pismam* ali Rdv *tiu pismih*). Nato (nakazane) sklanjatvene paradigme primerjam še s splošnimi sklanjatvenimi paradigmi srednjega spola, ki so sicer obstajale v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja. Na tak način je mogoče dobiti jasnejšo sliko, kakšen je Bohoričev prispevek k dejanski knjižni podobi takratne slovenščine.

Hotimir Tivadar

PRAVOREČNO-PRAVOPISNI POGLED NA BOHORIČEVO SLOVNICO S SODOBNEGA KODIFIKACIJSKEGA STALIŠČA

Hotimir Tivadar, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Aškerčeva 2, SI 1000 Ljubljana, hotimir.tivadar@ff.uni-lj.si

Bohoričeva slovnica je zelo pomembno delo za slovenski jezik, saj je bila preko Hipolita aktualizirana še v 18. stoletju, Bohoričev princip zapisovanja pa je bil v veliki meri živ vse do uvedbe gajice v drugi polovici 19. stoletja. V prispevku razpravljam o zapisu slovenskega jezika, kar se je v veliki meri izpostavljalo do sedaj tudi pri analizi Bohoričeve slovnice, ob tem pa tudi o pomenu zapisovanja glasoslovnih značilnosti knjižnega jezika. V sodobnem pravopisnem priročniku bi Bohoričeva obravnava zapisa spadala skoraj samo v začetno poglavje pravopisa – nauk o pisnih znamenjih. Pri tem moram izpostaviti, da gre pri Bohoriču za normiranje osrednjeslovenskega jezika (z mislijo na sorodne slovanske jezike); ta je šele kasneje (predvsem s t. i. novimi oblikami) pridobil vseslovensko veljavo v današnjem pomenu besede, dokončno z vključitvijo Prekmurja v slovenski kulturni in tudi jezikovni prostor leta 1919. Bohorič predvsem pri ortografiji oz. pravopisu ponuja več ortografskih tabel (preglednic), upošteva tudi druge slovanske jezike, tudi zahodnoslovanske jezike, ki so zgodovinsko imeli velik vpliv na najvzhodnejši slovenski del. Za primerjavo o sorodnosti slovanskih jezikov je dodan natis očenaša v srbskem, hrvaškem, poljskem, češkem, lužiškem in kranjskem jeziku (5. preglednica s 6 jeziki). Bohoričeva slovnica je pomembno kodifikacijsko delo, ki je utemeljilo tako zapis kot tudi osnovni slovnični opis. Bohoričev zapis, pisava, kasneje imenovana bohoričica, je ostala pravopisno živa vse do 19.

stoletja; šele z uvedbo gajice se je presegla Bohoričeva tradicija zapisa. Bohorič posebno pozornost nameni samoglasnikom, saj se je zavedal pomena naglasa in samoglasniškega jezika za slovenski jezik (str. 29). Izpostaviti moram tudi označevanje naglasa in tudi kakovosti samoglasnikov v Bohoričevi slovnici (polglasnik zapisuje z različnimi črkami: <i>, <e>, <a>, pri besedi kakor pa tudi z <o>; razen pri <i> ga zaznamuje tudi z naglasom, in sicer gravisom). Poleg gravisa Bohorič uporablja tudi akut (vse str. 30). Označevanje z diakritičnimi znamenji je v pravopisu rahlo razširjeno prisotno še danes.

Za dodatno izpostavitev Bohoričevega zapisa v slovenskem jeziku je pomemben Prešernov prispevek v »črkarski vojni«, ki z relativizacijo zapisa pravzaprav zapis izpostavi kot temeljni del slovenskega knjižnega jezika. Nefonetična tradicija zapisovanja se s tem utrdi, kar ima za posledico izpostavljanje prepada med zapisano in govorno slovenščino, posledično tudi prepada med knjižnim in neknjižnim jezikom, kar se v normativni politiki odraža še danes. Razlikovanje med zapisanim in govornim jezikom se je z gajico in po uvedbi novih oblik še dodatno izpostavilo, pri čemer pa se je obenem uresničila želja po bolj fonetičnem zapisu slovenskega jezika (zapis šumevcev z eno črko, princip ena črka, en fonem). Konec 19. stoletja se je z zavrnitvijo redukcije kot sestavnega dela govorne slovenščine (tu so bistvene Škrabčeve usmeritve, ki jih je v veliki meri udejanjal Breznik) in oddaljevanjem od osredneslovenskega izgovora začela govorna slovenščina razvijati neodvisno od ostalega govornega jezika, tudi v osrednji Sloveniji. Knjižni jezik pa je tudi v govornih oblikah navezan na pisni jezikovni kod. Stališče zavesti o manjši pomembnosti zapisa v knjižnem jeziku je sredi 20. stoletja izpostavil Vodušek, vendar množica igrano branih besedil v bistvu Bohoričevo tradicijo vezanosti javne slovenščine na pisni jezik; novi pravopis bo moral razširiti pravorečni vidik, pri čemer mora biti v Bohoričevem stilu zavezan preprostosti in razumljivosti.

Nina Ditmajer

PESNIŠKI ŽANRI V SLOVENSKIH PROTESTANTSКИH PESMARICAH IN NJIHOVA RECEPCIJA V KATOLIŠКИH PESMARICAH

Nina Ditmajer, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, ZRC SAZU, Novi trg 2, SI
1000 Ljubljana, nina.ditmajer@zrc-sazu.si

Slovenski protestantski pisci so pesmi objavljali predvsem v katekizmih, od katerih so nekateri po številu pesmi že samostojne pesmarice. Prvo protestantsko pesmarico *Ene duhovne pejsni* je priskrbel Matija Klombner (1563), sledijo Trubarjevi *Eni psalmi, ta celi Catehismus* (1567, 1574), nato Dalmatin izda *Ta celi catehismus, eni Psalmi* (1579, 1584), zadnjo tiskano obsežno pesmarico pa je pripravil Felicijan Trubar (1595). Poleg omenjenih so se med avtorji pesmi znašli še Krelj, Bohorič, Švajger, Kumpreht, Znojilšek in Klinc. Pesemski repertoar obsega praviloma katehetične in molitvene pesmi, pa tudi praznične, pasijonske, pesmi za pogrebe, največ pa je prevodov psalmov. V nasprotju s katoliškimi pesmaricami (ki so bile po Trubarjevem mnenju premalo poučne ter so poudarjale predvsem doživljajski in čustveni vidik vere), protestanti niso objavljali svetniških, Marijinih (redko) in pesmi za verne duše v vicah. Adam Bohorič je v Dalmatinovi pesmarici 1584 objavil jutranjo oz. večerno pesem za otroke, ki se ji bom v referatu še posebej posvetila ter hkrati predstavila rabo tega žanra v slovenski (protestantski in katoliški) rokopisni in tiskani pesniški tradiciji.

Franci Pivec

PETJE V BOHORIČEVI ŠOLI

Franci Pivec, IZUM – Institut informacijskih znanosti Maribor, Prešernova ulica 17, 2000 Maribor, franci.pivec@ext.izum.si

Pri Adamu Bohoriču so za njegov odnos do šolskega petja pomembne naslednje okoliščine: (1) bil je glasbeno izobražen, (2) spisal je dvoje šolskih redov, (3) skrbel je za njuno izvedbo in (4) v svoji knjižnici je med poklicnim delovanjem zbral veliko količino glasbenih enot.

Leta 1546 je prišel na študije v Wittenberg, kjer se je poglobljajal v Melanchtonovo teologijo in je sodeloval v razgibanem glasbenem dogajanju, kar se je od študentov pričakovalo ter je zato postal Notensammler, kakršnih je iz tistega časa znanih še nekaj.

Od začetka pedagoške kariere v Krškem je bil dejaven pri pospeševanju cerkvenega petja, kot usmerjevalec protestantskega šolstva pa je skrbel tudi za poudarjeno mesto petja v učnem načrtu.

Tako Bohorič kot za njim Frischlin sta gojila tudi estetsko stran zborovskega petja, kar je razvidno iz zahtevnih programov javnih nastopov, ki niso bili samo cerkveni. Njegova glasbena zbirka, ki jo je skupaj z bogato knjižnico ponudil Deželnim stanovom, je obsegala več kot 2.000 enot – žal pa se ni ohranila, tako da danes ne vemo, kaj natančno je vsebovala.

Adam Bohorič – protestantizem
nekoč in danes

Geza Erniša

KAJ SMO, OD KOD PRIHAJAMO IN KAM GREMO?

Geza Erniša, Evangeličanska cerkvena občina Moravske Toplice, Levstikova ulica 11, SI
9226 Moravske Toplice, info@eco-mt.si

V prispevku predstavljam razvoj slovaške narodne identitete, in sicer s pomočjo razvoja slovaškega jezika od razpada Velike Moravske v 10. stoletju do Štúrove kodifikacije vsenarnodnega slovaškega knjižnega jezika leta 1843.

V obdobjih pred narodnim preporodom obravnavam uveljavljanje latinščine, razvoj ljudskega slovstva, prevzemanje češčine v slovaških kraljevskih mestih in razvoj kulturne zahodne, srednje in vzhodne slovaščine.

V okvirih narodnega preporoda predstavljam dvotirnost pri pogledih na razvoj slovaškega jezika po Tolerančnem patentu leta 1781, razvoj ideje slovanske vzajemnosti, rabo bernalakovščine in slovazirane češčine ter njuno uporabo v književnosti.

V slovenskem prostoru je prvo obširno razmišljanje o tem, kdo smo, od kod prihajamo in kam gremo zapisal Adam Bohorič leta 1584 v znamenitem uvodu v svojo slovnico *Zimske urice proste* – Slovence/Kranjce je povezal s slovanskim svetom in opozoril na njihovo pomembnost ter razširjenost, pri tem pa je razširjal za Slovane všečno ljudsko etimologijo, da je beseda *Slovan* izpeljana iz samostalnika *slava*: Slovani so slaven narod.

Nina Horvat

ADAM BOHORIČ PRI POUKU SLOVENŠČINE NEKOČ IN DANES

Nina Horvat, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, nina.horvat7@um.si

Prispevek temelji na pregledu dvajsetih starejših in dvajsetih novejših čitank oz. beril ter učbenikov za pouk slovenščine; k starejšim štejem gradivo do leta 2000, k novejšim pa tisto, ki je izšlo po letu 2000 do danes. Ugotavljam, koliko pozornosti so namenjali oz. namenjajo snovalci učbenikov obravnavi Adama Bohoriča, avtorja prve slovnice slovenskega jezika v latinščini, ki v letošnjem letu praznuje 500. obletnico rojstva, ter na kakšen način je prikazano njegovo življenje in delo.

Nekatere šolske knjige vsebujejo predgovor *Zimskih uric*, medtem ko si v posameznih Adam Bohorič ni zaslužil niti omembe. V številnih so zastopana zgolj Trubarjeva besedila. V starejših učbenikih in berilih je bil poudarek na prikazu odlomkov – zlasti predgovora –, pa tudi na predstavitvi pravopisa Bohoričeve slovnice; predstavitev snovi ni temeljila na dodelanosti z didaktičnega vidika tako kot danes. Za novejše priročnike pa večinoma velja pravilo »manj je več« in se posvečajo nazornemu podajanju snovi, vključitvi slikovnega gradiva, pogosto pa odlomku oz. avtorjevemu življenjepisu sledijo tudi vprašanja in naloge.

Franci Just

ADAM BOHORIČ V SREDNJEŠOLSKIH UČBENIKIH ZA SLOVENSKI JEZIK IN KNJIŽEVNOST

Franci Just, Srednja poklicna in tehniška šola Murska Sobota, Šolsko naselje 12, SI 9000
Murska Sobota, franci.just@guest.arnes.si

Prispevek se osredotoča na vprašanje, koliko in kako je predstavljen Adam Bohorič v srednješolskih učbenikih slovenščine za gimnazijsko, srednje strokovno, poklicno-tehniško, srednje poklicno in nižje poklicno izobraževanje v obdobju po osamosvojitvi Slovenije. V prvem delu prispevka je predstavljen delež Adama Bohoriča v njih v primerjavi z učbeniki iz prejšnjih obdobjih, v drugem delu pa prispevek z opazovanjem recepcijskih ravni in didaktičnega instrumentarija razčlenjuje vsebinske zasnove učbeniških predstavitev Adama Bohoriča.

Cvetka Hedžet Tóth

BITI IZOBRAŽEN – DUŠA, KI NE ŠKILI

Cvetka Hedžet Tóth, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za filozofijo, Aškerčeva cesta 2, SI 1000 Ljubljana, Cvetka.Toth@ff.uni-lj.si

Zgodovina pedagoške dejavnosti na Slovenskem priznava, da je ustanovitev in organizacija stanovske šole v Ljubljani »najimunitnejše delo protestantov na Slovenskem na področju šolstva v 16. stoletju« in tu vidno izstopa Adam Bohorič. Članek posebej poudarja usmeritev te šole, ki pomeni obrat k humanizmu, ker izobraževanje ne pomeni več samo in izključno – tako kot katoliška vera in fevdalizem – priprave na onstransko življenje, ampak kar najsolidnejšo pripravo za soočenje z življenjem samim. Ustanova je usposabljala znatiželjno mladino za študij na univerzi z vmesno stopnjo, ki tak prehod omogoča, namreč kot višja latinska šola. Humanistična razsežnost in njen vstop v našo kulturo seveda omogoča novo dobo glede duhoslovja, ki je zdaj docela enakovredno naravoslovju. Tako so vplivi tega – ravno zaradi svoje humanistične in univerzalno človeške razsežnosti – segli daleč preko meja Nemčije in dosegli tudi nas Slovence in ti vplivi so na srečo trajni.

Branislava Vičar

REFERENCE NA PROTESTANTIZEM V POEZIJI MIKLAVŽA KOMELJA

Branislava Vičar, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, branislava.vicar@um.si

Reference na protestantizem v poeziji Miklavža Komelja odkrivam predvsem na ravni pesniških postopkov (npr. medbesedilnega kolažiranja) kot tematizacijo moči jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. V prispevku se posvetim zlasti analizi pesmi Ena straža po noči iz zbirke *Modra obleka* (2011), v kateri se načelom medbesedilnosti pridružuje perspektiva medjezikovnosti, tema pesmi pa se obenem vzpostavlja kot njen postopek. Komelj citate revolucionarnih umetnic in umetnikov 20. stoletja (Miloša Popovića - Đurina, Fride Kahlo, Bertolta Brechta) prepleta s slovenščino 16. stoletja in na ta način vzpostavlja stik z jezikom oddaljenega časa ter ga obuja v živo govorico. Slovenščina 16. stol., ki jo Komelj revitalizira, se vzpostavlja kot Komeljev pesniški jezik; s prepletanjem tega jezika s sodobno slovenščino, ki ga lahko beremo tudi kot »potovanje skozi čas« (Komelj 2014), Komelj pokaže na različnost znotraj jezika samega in nevzdržnost (retrospektivne) homogenizacije.

Fanika Kranjc-Vrečko

TIFFERNOV ŠTIPENDIJ – PODPORA KRANJSKIM ŠTUDENTOM NA WÜRTEMBERŠKEM

Fanika Kranjc-Vrečko, Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Teološka knjižnica Maribor, Slomškov trg 20, SI 2000 Maribor, fanika.vrecko@guest.arnes.si

Slovenski protestanti, med njimi je najpomembnejši Primož Trubar, so si sredi 16. stoletja prizadevali za versko izobrazbo ter dvig splošne kulturne razgledanosti svojih rojakov. Tako so poleg ustanavljanja stanovskih šol skrbeli tudi za izobraževanje rojakov za duhovnike, učitelje in druge poklice. Študij v nemških deželah, kamor so v glavnem odhajali preprosti slovenski mladeniči, je zahteval materialno podporo. Kot zgled izjemno dobrega sodelovanja Primoža Trubarja z deželnimi oblastmi na Württemberškem je leta 1555 bil ustanovljen Tiffernov štipendijski sklad pri Tübinški ustanovi (Tübingen Stift), iz katerega so podelili vsako leto štiri Tiffernove štipendije, od tega dve študentom iz Tiffernove domovine Kranjske. Vojvoda Krištof je namreč po smrti svojega učitelja in mentorja Mihaela Tifferna (1488/89–1555) velik del njegovega premoženja namenil v štipendijski sklad za revne študente. Trubar si je vztrajno prizadeval, da bi imeli prednost pri podeljevanju štipendije Kranjci, saj je bil Mihael Tiffern s Kranjskega. Pri vojvodi Krištofu si je »izpogajal« zagotovilo, da sta dve mesti namenjeni njegovim rojakom, kar je pozneje dokončno izpolnil vojvoda Ludvik. Po letu 1557 so na tübinški univerzi študirali Tiffernovi štipendisti s Kranjskega, in sicer Samuel Budina, Johannes Gebhard, Jurij Dalmatin, Primož Trubar ml., Blaž Budina, Jurij Diener, Gregor, Krištof in Mavricij Fašank, Jurij Klemen, Marko Koluder, Krištof ml. in Tomaž Spindler, Bernard Steiner, Andrej Švajger, Janž Tulščak, Janez Venezianer in Nikolaj Vurič.

Luka Ilic

BOHORIČ, MELANCHTHON, FLACIUS I LUTHERSTADT WITTENBERG

Luka Ilic, Evangelische Kirchengemeinde Balzheim, Hauptstraße 8, 88481
Balzheim, Deutschland, luka.ilic@elkw.de

Adam Bohorič je vjerojatno bio prvi student u Wittenbergu z današnje Republike Slovenije. Upisao se na sveučilište 18. 10. 1548. godine kao „Adam Bochoritsch Styrius.“ Kao student Philip Melanchthona, koji se zalagao za otvaranje protestantskih škola i koji je napisao prva pravila i statute za novo otvorene gimnazije, Bohorič je stekao potrebno pedagoško znanje koje je koristio u svom kasnijem radu u školama u Krškome i Ljubljani. 1583. se ponovno našao u Wittenbergu, s razlogom tiskanja svoje gramatike slovenskoga jezika (*Arcticae horulae de Latinocarniolana literatura*) kao i slovenskog prijevoda Biblije Jurija Dalmatina, koji je također putovao skupa s njim. Činjenica da Wittenberg ima važnu ulogu u razvoju slovenskoga protestantizma kao i Melanchthon, koji je često nazivan *Praeceptor Germaniae* (učitelj Njemačke) ne mogu se zanemariti.

U godini kada slavimo 500. obljetnicu rođenja Bohoriča trebamo se podsjetiti da je u istoj godini u hrvatskom Labinu rođen i Matija Vlačić Ilirik. Bohoriča i Vlačića povezuje ne samo godina rođenja nego i njihove veze s Wittenbergom. Vlačić je također studirao u „luteranskom Rimu“, gdje je kasnije bio i profesor, nekoliko radova je tiskao kod tamošnjih nakladnika, a bio je i student Melanchthona. Sasvim je moguće da su se poznavali ili sreli u Wittenbergu jer su obojica bili u isto vrijeme tamo. Povodom 500. obljetnice na kući gdje je živjeo postavljena je spomen ploča u znak sjećanja na ovog važnog

reformatora. Na spomen ploči je ovaj natpis: *Matthias Flacius Illyricus (1520–1575), Theologe und Kirchenhistoriker, wohnte hier 1541–1549*, a datum postavljanja bio je 9. 9. 2020. U Wittenbergu spomen ploče čuvaju sjećanje na istaknute građane ili goste grada na fasadama njihovih domova, mjesta rada ili četvrti, a imaju dugu tradiciju u ovom gradu. Prva takva ploča postavljena je 1845. Lokalni Rotary Club obvezao se na ovu zadaću sredinom 1990ih, a do sada u gradu postoji 129 takvih ploča. Konačno je vrijeme da se pokrene inicijativa da i Bohorič i Dalmatin dobiju jedan ovakav vrijedan spomen u Lutherstadtu Wittenbergu, a ovu jubilarnu godinu treba iskoristiti za zvaničan zahtjev.

Klaudija Sedar

ADAM BOHORIČ OSTAJA MED NAMI KOT KULTURNI IN DUHOVNI POMNIK

Klaudija Sedar, Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota, Zvezna ulica 10, SI
9000 Murska Sobota, klaudija.sedar@guest.arnes.si

V času kulturne zaostalosti slovenske domovine, zaničevanja do lepih umetnosti in zanemarjanja duhovne izobrazbe, kar sta v pismu Adamu Bohoriču leta 1565 zaskrbljeno izrazila njegova sodobnika Primož Trubar in Sebastijan Krelj, je Adam Bohorič prevzel velik izziv. Svoje rojake je želel naučiti slovenskih slovniških prvin, da bodo lahko bolj omikano in pravilno pisali slovenske spise ter sami brali in razumeli Sveto pismo. Ustvaril je znanstveni dokument, ki je še danes vrhunski dosežek v slovenskem kulturnem prostoru. Njegova slovnica, čeprav redko ohranjena, ima v slovenski pisni kulturni dediščini posebno mesto. Adam Bohorič je zato po petsto letih še vedno aktualen. Nanj in na njegovo delo nas danes spominjajo pisni in kulturni spomeniki ter tudi drugi pomniki, npr. kipi, spominska znamenja in poimenovanja ulic v več slovenskih mestih. Gre za ohranjanje zgodovinsko-kulturnega, duhovnega, simbolnega in identitetnega vidika, hkrati pa opozarjajo na temelje slovenskega jezika, identitete in kulture, kar je v omogočilo prebuditev in dvig kulturne podobe slovenskega prostora.

Arcticæ horulæ succisivæ,
DE LATINOCAR-
NIOLANA LITERATVRA, AD
LATINÆ LINGVÆ ANALOGIAM
accommodata, Vnde Moshoviticæ, Rutenicæ,
Polonicæ, Boënicæ & Lusaticæ lingvæ, cum
Dalmatica & Croatica cognatio,
facile deprehenditur.

PRAEMITTUNTUR HIS OMNI-
bus, tabelle aliquot, Cyrillicam & Glagoliti-
cam, & in his Rutenicam & Mosh-
oviticam Orthographiam
continentes,

ADAMI BOHORIZH.